

به نام
آن
که جان را حکمت
آموخت

۱۷/۱/۱۰۷۴۱۸
۸۷/۱۲/۲۷

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم انسانی
گروه زبان شناسی و زبانهای خارجی

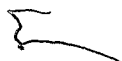
پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان شناسی همگانی

عنوان پایان نامه

بررسی عوامل انسجام در کتابهای درسی دانشگاه پیام نور

(رشته روان شناسی)

استاد راهنما:

دکتر بلقیس روشن

استاد مشاور:

دکتر فرزانه سجودی

پژوهشگر:

شهناز سلطان زاده

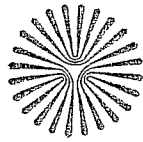
کتابخانه
موسسه عالی
آموزش و تفریح

۱۳۸۷ / ۱۲ / ۲۱

آبان ۱۳۸۷

۱۰۱۵۰۸

۱۰۷۴۱۳

دانشگاه پیام نور

دانشگاه پیام نور استان تهران

جمهوری اسلامی ایران
ارت علوم تحقیقات و فناوری

تاریخ .....
شماره .....
پیوست .....

((تصویب نامه))

پایان نامه تحت عنوان :

(بررسی عوامل انسجام درمتون درسی دانشگاهی آموزش ازراه دور(دانشگاه پیام نور) رشته روانشناسی)

/ تاریخ دفاع ۸۷/۸/۱۸ ساعت ۱۰ الی ۹

درجه: عالی

نمره: ۱۹
نمره ده شده

اعضای هیات داوران :

امضاء

مرتبه علمی

هیات داوران

نام و نام خانوادگی

	استاد راهنما
	استاد مشاور
	استاد داور
	نماینده گروه

- ۱- سرکار خانم دکتر بلقیس روشن
- ۲- جناب آقای دکتر فرزاد سجودی
- ۳- جناب آقای دکتر بهمن زندی
- ۴- سرکار خانم دکتر بلقیس روشن

ران، خیابان انقلاب،

پان استاد نجات الهی،

پش خیابان سپند،

لاک ۲۳۳

ن: ۸۸۸۰۱۰۹۰

نگار: ۸۸۹۰۳۱۵۸

ست الکترونیکی:

info@Tehran.pnu.a

شانی الکترونیکی:

http://www.Tehran.pnu.a

تقدیم به زنده یاد مادرم

به پاس ارزشهای

والای زندگی اش

چکیده

در این پژوهش عوامل انسجام در متون درسی دانشگاه پیام نور (رشته روان شناسی)، بررسی می شود. شاخصهای زبان شناختی در بررسی این کتابها، براساس نظریه هلییدی و حسن (۱۹۷۶) برگزیده شده اند. این دو زبان شناس، در آثار خود پنج مقوله را برای انسجام متن در زبان انگلیسی برشمرده اند: ارجاع، حذف و جانشینی، پیوند واژگانی و عوامل پیوندی. بنابراین، نمونه های مورد بررسی شامل ۴۰ پاراگراف اند از کتابهای علم النفس و روان شناسی کودک و نوجوان، که به طور تصادفی از میان کتابهای رشته روان شناسی، انتخاب شده اند.

یافته های تحقیق نشان می دهد که در متون مورد مطالعه بالاترین بسامد وقوع به عامل انسجامی پیوندی (۶۴/۹۶) و پایین ترین بسامد به عامل انسجامی واژگانی (۱۲/۰۳) تعلق دارد.

از سوی دیگر، از آنجا که پژوهشگر معتقد است که در متون درسی خودآموز "نظام آموزش از راه دور"، طراحی آموزشی نیز در ساماندهی و ایجاد فرایند آموزشی مناسب موثر است؛ همچنین، اهمیت نقش فن ویرایش را در به سرانجام رسیدن این مهم نادیده نمی توان گرفت، به این دو موضوع نیز پرداخته شده است.

واژه های کلیدی: زبان شناسی متن، زبان شناسی آموزشی، تحلیل گفتمان، انسجام، طراحی آموزشی،

ویرایش

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	فصل اول: کلیات.....
۲.....	پیشگفتار.....
۲.....	۱-۱ بیان مسئله و اهمیت آن.....
۳.....	۲-۱ اهداف تحقیق.....
۳.....	۳-۱ پرسش های تحقیق.....
۴.....	۴-۱ فرضیه های تحقیق.....
۴.....	۵-۱ روش تحقیق.....
۵.....	۶-۱ کلید واژه ها.....
۵.....	۱-۶-۱ گفتمان کاوی یا تحلیل کلام.....
۷.....	۲-۶-۱ انسجام.....
۷.....	۳-۶-۱ زبان شناسی متن.....
۸.....	۴-۶-۱ طراحی آموزشی.....
۸.....	۵-۶-۱ ویرایش.....
۹.....	فصل دوم: مبانی پژوهش و پیشینه
۱۱.....	۱-۲ گفتمان و تحلیل گفتمان.....
۱۷.....	۲-۲ متن و زبان شناسی متن.....
۱۷.....	۱-۲-۲ آرای هلیدی و حسن.....
۲۱.....	۲-۲-۲ آرای براون و یول.....
۲۴.....	۳-۲-۲ آرای سینکلر.....
۲۴.....	۴-۲-۲ آرای دوبوگراند و درسلر.....
۲۶.....	۵-۲-۲ آرای وندایک.....
۲۷.....	۶-۲-۲ آرای کامر.....
۲۸.....	۳-۲ عناصر انسجام از دیدگاه هلیدی و حسن.....
۳۰.....	۱-۳-۲ انسجام دستوری.....

۳۰	..... ۲-۳-۱-۱ ارجاع:
۴۴	..... ۲-۳-۱-۲ جایگزینی و حذف
۴۶	..... ۲-۳-۱-۳ حذف
۵۱	..... ۲-۳-۲ انسجام واژگانی
۵۲	..... ۲-۳-۲-۱ تکرار
۵۴	..... ۲-۳-۲-۲ با هم آبی
۵۵	..... ۲-۳-۳ انسجام پیوندی
۶۱	..... ۲-۴ نحوه بررسی انسجام متنی
۶۱	..... ۲-۴-۱ گره
۶۴	..... ۲-۴-۲ رمزگذاری
۶۵	..... ۲-۵ جمع بندی
۶۶	..... ۲-۶ پیشینه تحقیق
۶۹	..... فصل سوم: انسجام در متن آموزشی
۷۰	..... ۳-۱ مقدمه
۷۱	..... ۳-۲ اقسام متن و تعریف آن
۷۴	..... ۳-۲-۱-۱ متون علمی
۷۵	..... ۳-۲-۱-۲ زبان علم
۷۹	..... ۳-۲-۱-۲ زبان معیار
۸۰	..... ۳-۲-۱-۳ کتاب درسی در نظام آموزش از راه دور
۸۲	..... ۳-۲-۱-۴ طراحی آموزشی
۸۴	..... ۳-۲-۱-۵ ویژگی های متن خودآموز
۸۶	..... ۳-۲-۱-۶ عملکرد سازو کار های ویرایشی در حفظ انسجام متون نوشتاری خودآموز
۸۷	..... ۳-۳ جمع بندی
۸۹	..... فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها
۹۰	..... ۴-۱ مقدمه
۹۰	..... ۴-۱ داده های تحقیق:
۹۰	..... ۴-۲ نحوه گردآوری اطلاعات

۹۲	۳-۴ بررسی داده ها
۹۲	۲-۳-۴ روش تجزیه و تحلیل
۹۴	۴-۴ علایم اختصاری:
۹۶	۵-۴ تجزیه و تحلیل داده ها:
	۴-۵-۱: بررسی انسجام در کتابهای علم النفس و روان شناسی کودک و نوجوان ، بر اساس نظریه
۹۶	هلیدی و حسن
۱۵۴	۲-۵-۴ بررسی آماری داده ها
۱۵۴	۴-۵-۲-۱ بررسی داده ها به لحاظ آمار توصیفی
۱۶۵	۴-۵-۲-۲ آمار استنباطی داده ها
۱۷۲	۴-۵-۳ تحلیل داده ها بر اساس عملکرد طراحی آموزشی
۱۷۳	۴-۵-۴ تحلیل داده ها بر اساس اعمال سازوکارهای ویرایش
۱۷۳	۴-۶ جمع بندی
۱۷۵	فصل پنجم: نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها
۱۷۶	۵-۱ خلاصه پژوهش
۱۷۸	۵-۲ دستاوردهای پژوهش
۱۸۱	۵-۳ یافته های جدید پژوهش
۱۸۲	۵-۴ جنبه های کاربردی پژوهش
۱۸۳	۵-۵ پیشنهادهایی برای پژوهشهای آینده
۱۸۴	منابع فارسی:
۱۸۹	منابع انگلیسی

فهرست جدولها

صفحه	عنوان
۳۲	جدول (۱-۲) ارجاع شخصی بر اساس دیدگاه هلیدی و حسن
۳۷	جدول (۲-۲) ارجاع اشاره ای براساس دیدگاه هلیدی و حسن
۴۱	جدول (۳-۲) ارجاع مقایسه ای براساس دیدگاه هلیدی و حسن
۵۵	جدول (۴-۲): خلاصه ای از روابط پیوندی هلیدی و حسن
۶۲	جدول (۵-۲) رمزگذاری هلیدی و حسن برای عناصر انسجامی
۷۱	جدول (۱-۳) ، طبقه بندی متن (براساس طرح گروسه)
۷۲	جدول (۲-۳) ، طبقه بندی متن (براساس طرح ایگن والت)
۷۲	جدول (۳-۳) ، گروه بندی سمیعی گیلانی از انواع متعدد نوشته
۱۵۲	جدول (۱-۴) مجموع هریک از گره های انسجامی عمومی در کتاب علم النفس
۱۵۴	جدول (۲-۴) مجموع هریک از گره های عمومی انسجامی در کتاب روانشناسی کودک و نوجوان
۱۵۶	جدول شماره (۳-۴) مجموع انواع مختلف گره های انسجامی در دو کتاب علم النفس و روان شناسی کودک و نوجوان
۱۵۸	جدول (۴-۴) مجموع گره های انسجامی دستوری در دو کتاب علم النفس و روان شناسی کودک و نوجوان
۱۵۹	جدول (۵-۴) مجموع گره های انسجامی واژگانی در دو کتاب علم النفس و روان شناسی کودک و نوجوان
۱۶۰	جدول (۶-۴) مجموع گره های پیوندی دو کتاب علم النفس و روان شناسی کودک و نوجوان
۱۶۲	جدول (۷-۴) انواع مختلف عناصر انسجامی در دو کتاب علم النفس و روان شناسی کودک و نوجوان
۱۶۳	جدول (۸-۴) فراوانی گره های عناصر انسجامی در کتاب علم النفس
۱۶۴	جدول (۹-۴) ارجاع شخصی در کتاب علم النفس
۱۶۴	جدول (۱۰-۴) ارجاع صفت اشاره در کتاب علم النفس

-
- ۱۶۵ جدول (۱۱-۴) پیوند وازگانی یا هم آیی در کتاب علم النفس
- ۱۶۶ جدول(۱۲-۴) عناصر انسجامی پیوند افزایشی در کتاب علم النفس
- ۱۶۷ جدول(۱۳-۴) فراوانی گره های انسجامی در کتاب روان شناسی کودک و نوجوان
- ۱۶۸ جدول(۱۴-۴) عناصر انسجامی پیوند افزایشی در کتاب روان شناسی کودک و نوجوان
- ۱۶۹ جدول(۱۵-۴) بررسی عوامل انسجام بر اساس اعمال طراحی آموزشی
- ۱۷۰ جدول(۱۶-۴) بررسی عوامل انسجام بر اساس اعمال سازوکارهای ویرایشی

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۱۹	نمودار (۱-۲): (نمودار لایه ای زبان براساس دیدگاه هلییدی و حسن)
۲۸	نمودار (۲-۲) عناصر انسجام متن بر اساس هلییدی و حسن
۳۱	نمودار (۳-۲) ارجاع بر مبنای کارکرد آنها بر اساس دیدگاه هلییدی و حسن
۷۰	نمودار (۱-۳) ، اقسام متون (اقتباس از لینکه و دیگران)
۱۵۳	نمودار (۱-۴) پراکنندگی انواع گره های عمومی کتاب علم النفس
۱۵۵	نمودار (۲-۴) پراکنندگی انواع گره های عمومی کتاب روانشناسی کودک و نوجوان
۱۵۷	نمودار (۳-۴) مجموع گره های انسجامی دو کتاب علم النفس و روان شناسی کودک و نوجوان
۱۵۸	نمودار (۴-۴) مجموع گره های انسجامی دستوری دو کتاب علم النفس و روان شناسی کودک و نوجوان
۱۶۰	نمودار (۵-۴) مجموع گره های واژگانی در دو کتاب علم النفس و روان شناسی کودک و نوجوان
۱۶۱	نمودار (۶-۴) مجموع گره های پیوندی در دو کتاب علم النفس و روان شناسی کودک و نوجوان
۱۶۲	نمودار (۷-۴) مجموع عناصر انسجامی در دو کتاب علم النفس و روان شناسی کودک و نوجوان

فصل اول

کلیات

پیشگفتار

در این پژوهش کتابهای درسی "نظام آموزش از راه دور" (دانشگاه پیام نور، رشته روان شناسی) با توجه به زبان شناسی متن^۱ بررسی خواهد شد. زبان شناسی متن شاخه ای نوپا از تحلیل گفتمان^۲ است که وظیفه دارد آن دسته از قواعد زبانی را که به بررسی واحدهای زبانی در سطح فراتر از جمله و در سطح متن می پردازد مطالعه کند. مطالب این پژوهش در پنج فصل با عناوین زیر خواهد بود:

فصل اول: "کلیات"، که شامل مطالب پیشین متن است؛ فصل دوم: مبانی زبان شناسی متن، پیشینه پژوهش و نیز انسجام از دیدگاه هلیدی و حسن را شامل می شود؛ فصل سوم انسجام متن آموزشی را بررسی خواهد کرد؛ در فصل چهارم داده ها بررسی خواهند شد؛ و مطالب فصل پنجم به نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها اختصاص دارد.

۱-۱ بیان مسئله و اهمیت آن

درباره اهمیت این موضوع به دو نکته اساسی باید اشاره کرد:

۱. تدوین کتابهای نظام مند در نظامهای "آموزش از راه دور" به دلیل "کتاب محوری" این نظامها

---

1. text linguistics
2. discourse analysis

مهمترین رسالت آموزشی است. زیرا خودتکایی آموزشی از ویژگیهایی این نوع نظام آموزشی به شمار می رود؛ و این هدف تنها با تدوین و تالیف کتابهای درسی هدف مند و منسجم دست یافتنی است.

هدف مند، به لحاظ کاربرد دقیق اهداف آموزشی، و منسجم به جهت رعایت تمامی ویژگیها و ساختارهای زبان علم. آشنایی بامتن، زبان شناسی متن، عناصر انسجام متن و به کارگیری این عناصر در کتابهای درسی نظامهای آموزشی غیر حضوری که به لحاظ خودآموز بودن با محدودیتها و تنگناهای ماهوی همراه است می تواند بسیاری از مشکلات آموزشی را برطرف کند.

۲. زبان شناسی متن یکی از گرایشهای جدید در تحلیل گفتمان است که متن را از دیدگاههای مختلف بررسی و تبیین می کند. بنا براین، کتابهای درسی، در جایگاه نوعی از متون علمی نیز به ضرورت از دیدگاه زبان شناختی باید بررسی شود.

۲-۱ اهداف تحقیق

دستیابی به راهکارهای تدوین کتابهای درسی منسجم از طریق:

۱. به کارگیری شیوه های نوین تفسیر متن براساس زبان شناسی متن.
۲. کاربرد سازوکارهای ویرایشی با توجه به آخرین داده های علمی در کتابهای درسی.
۳. اعمال مراحل دقیق طراحی آموزشی و حصول اطمینان از رسیدن به اهداف آموزشی.

۳-۱ پرسش های تحقیق

سوالمهایی که در این پژوهش مطرح اند عبارتند از:

۱. آیا در کتابهای درسی رشته روان شناسی دانشگاه پیام نور عناصر انسجام بر اساس دیدگاه هلییدی و حسن به کار گرفته شده اند؟

۲. آیا در کتابهای درسی رشته روان شناسی دانشگاه پیام نور عناصر انسجام مورد نظر به یک میزان کاربرد داشته اند؟ در صورتی که پاسخ منفی بود به چه میزان این عناصر به کار رفته اند؟ بیشترین درصد و کمترین درصد به کدام عنصر تعلق دارد؟

۳. آیا طراحی آموزشی در انسجام پذیری کتابهای درسی خودآموز تاثیری دارد؟

۴. آیا عملکرد سازوکارهای ویرایشی در ساماندهی کتابهای درسی موثر است؟

۱-۴ فرضیه های تحقیق

فرضیه های این پژوهش عبارتند از:

۱. در کتابهای درسی رشته روان شناسی دانشگاه پیام نور عناصر انسجام زبان شناختی به کار رفته اند.

۲. در کتابهای درسی رشته روانشناسی دانشگاه پیام نور عناصر انسجام به میزان متفاوت به کار رفته اند

که درصد وقوع آنها را می توان تعیین کرد.

۲. طراحی آموزشی در ساماندهی کتابهای درسی خودآموز موثر است.

۴. سازوکارهای ویرایشی در حفظ انسجام کتابهای درسی دانشگاه پیام نور نقش مهمی دارند.

۱-۵ روش تحقیق

روش تحقیق این پژوهش بر اساس روش توصیفی و تحلیلی محتوای متون است که بر مبنای نظریه هلیدی (۲۰۰۴) و هلیدی و حسن^۱ (۱۹۷۶) انجام گرفته است. شاخصهای زبان شناختی که برای بررسی این متون برگزیده ایم عناصر انسجام است که این دو زبان شناس در آثار خود روی این عناصر در زبان انگلیسی مطالعه کرده اند. بنابراین، توصیف پراکندگی و تنوع اجزای تشکیل دهنده زنجیره انسجام از اهداف مهم این پژوهش بوده است.

۱-۶ کلید واژه ها

۱-۶-۱ گفتمان کاری یا تحلیل کلام^۲

اصطلاح "سخن" یا گفتمان^۳ را محققان به شیوه های مختلف به کار برده اند: کریستال^۴ (۱۹۹۱:۱۰۶) معتقد است که سخن به قطعه ای پیوسته از زبان اطلاق می شود که از جمله بزرگتر باشد. تراسک^۵ (۱۹۹۳:۸۴) می گوید که "سخن یک رشته پاره گفتار پیوسته است که یک یا چند گوینده آن را تولید کرده باشند.

ریچاردز^۶ و همکاران گفتمان را به دو گونه تعریف کرده اند: الف) گفتمان اصطلاحی کلی است

برای نمونه های کاربرد زبانی؛ یعنی زبانی که برای برقراری ارتباط به کار می رود؛

---

1. Halliday, M.A.K., and Hassan, R.

2. discourse analysis

3. discourse

(این اصطلاح در زبان فارسی به صورتهای: سخن، گفتمان، کلام و غیره به کار رفته است که در این پژوهش "گفتمان" صورت برگزیده است).

4. Crystal, D.

5. Trask, R.L.

6. Richards, Jack

ب) گفتمان برخلاف دستور که با عبارات و جمله های زبانی سروکار دارد به واحدهای بزرگ تر چون: بند، مکالمه مصاحبه و متن نظر دارد.

پارمحمدی (۱:۱۳۸۳) سه تعریف برای گفتمان آورده است: ۱. گفتمان قطعه ای از زبان با معنا است که اجزای آن به نحوی به هم مربوط اند و هدف خاصی دارند. ۲. گفتمان، محصول ارتباط و تعامل مباشران گفتگو دریافتی اجتماعی - فرهنگی است. ۳. گفتمان، عمل گفته یا کنش درمقابل محصول گفته یا متن است که ساخت صوری گفتمان را باز می نماید.

از این رو، هدف گفتمان کاوی این است که بفهمیم چگونه جمله ها در زبان گفتاری و نوشتاری باعث تولید واحدهای معنادار بزرگتر مانند: بند، مکالمه و مصاحبه می شوند. بنابراین، گفتمان کاوی تلاشی است برای یافتن آنچه به گفتمان انسجام می بخشد.

۱-۶-۲ انسجام^۱

به نظر هلیدی و حسن (۳:۱۹۷۶)، انسجام عبارت است از عناصر زبان شناختی گوناگون - اعم از دستوری، واژگانی و معنایی - که باعث پیوند جمله ها با یکدیگر می شوند و در قالب واحدهای بزرگتر چون بند به هم می پیوندند و به آن دسته از ویژگی معنا شناختی کلام اطلاق می شود که با تکیه بر تعبیر و تفسیر هر جمله و تعبیر و تفسیرهای دیگر جمله ها ارتباط داشته باشد. اشرف (۱۹۹۴: ۶۰۰) معتقد است که اگر متنی قرار است یکدست شود باید معنی دار، هماهنگ و خوش ساخت باشد. پیوستگی یکی از مهم ترین عناصر متن به شمار می آید.

۱-۶-۳ زبان شناسی متن^۱

زبان شناسی متن یکی از شاخه های نسبتاً جدید زبان شناسی است که عناصر زبانی فراتر از جمله را دربر می گیرد. در زبان شناسی متن واحد های زبانی را در سطح واژه یا جمله توصیف نمی کنیم بلکه آنها را در سطح متن بررسی می کنیم. متن، بر اساس تعریف رنه دریون^۲ و همکارش (۱۹۳:۲۰۰۴)، صورتی از رخداد یا یک سری رخدادهایی است که به شکل گفتار یا نوشتار تجسم می یابد. بنابراین،

کلمات

به تنهایی یک متن را به وجود نمی آورند و هدف زبان شناسی متن را برآورده نمی کنند؛ بلکه تفسیرهای ما و پیشینه های این تفسیرهاست که مجموعه متن را پدید می آورند.

۱-۶-۴ طراحی آموزشی^۳

یکی از شاخه های تکنولوژی آموزشی^۴ است که فرایند آموزشی را به گونه ای تنظیم و طراحی می کند که تمام عناصر و عناصر تشکیل دهنده آن به طور نظام مند و هماهنگ در جهت رسیدن به هدفهای آموزشی از پیش تعیین شده به هم مرتبط باشند. بنابراین، سازماندهی و دادن ساختار مناسب به مواد آموزشی با توجه به اهداف آنها و اصول روان شناختی یادگیری را طراحی آموزشی برعهده دارد. طراحی آموزشی ناظر بر سه سوال زیر است:

۱. چه چیزی باید آموخته شود؟ (هدفهای آموزشی)

---

1. text linguistics
2. Driven
3. educational design
4. educational technology

۲. برای رسیدن به سطح یادگیری مطلوب، مواد و راهبردهای آموزشی مناسب کدام اند؟ (روشها

، مواد و وسایل)

۳. چگونه متوجه تحقق یادگیری مطلوب در دانش آموخته گان خواهیم شد؟ (ارزشیابی)

۱-۶-۵ ویرایش^۱

شناخت نظری ویرایش، رهاورد چندین معرفت، علم و دانش، فن و تخصص در رشته های مختلف است. از ریطوریکای یونانی تا بحثهای معنایی و شناختی پسامدرن دستور زبان از قدیم تا تحلیلهای زبانی مبتنی بر دیدگاههای جدید زبان شناسی، دیدگاههای گشتالتی در روان شناسی، نظریه های علوم ارتباطات و اطلاع رسانی، بحثهای زیباشناختی، نظرگاههای مربوط به تحلیل متن و مباحث هرمنوتیکی جدید، روانشناسی مطالعه و درک متن، فناوریهای الکترونیکی و متن پردازی، فناوریهای تولید اثر بنیادهایی هستند که ویرایش بر پایه آن ها استوار شده است (آذرنگ، ۱۳۸۳: ۱۰۷). از آنجا که سازوکارهای ویرایش در ساماندهی متون درسی نقش مهمی دارد در بخشی از این پژوهش، این نقش مهم بررسی خواهد شد.

در فصل بعدی به مبانی نظری و پیشینه تحقیق می پردازیم.

فصل دوم

مبانی نظری و پیشینه

پژوهش